

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת ויגש, תשע"ד
מספר 1046מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

פעולותיו של הרב הראשי אלכסנדר שפרן בשואה למען קיום מוסדות הדת והחינוך ולמען הצלת יהודים מרומניה לגירוש למחנה השמדה¹ יעקב גלר

בארבע וחצי שנות השואה – מפברואר 1940 ועד 23 באוגוסט 1944, יום שחרור רומניה על ידי הצבא האדום מציפורני הנאצים, פעל הרב שפרן (עם ד"ר ו' פילדרמן, ראש "הפדרציה של הקהילות" ב"רומניה המקוצצת") אצל השלטונות כדי להקל את מצבם הקשה של היהודים.

למרות הגזרות והחוקים האנטישמיים לא שינו השלטונות את גישתם אליו והתירו לו להתערב לטובתם. הודות להשתדלויותיו אצל שר הדתות מנע סגירת יותר מ-500 בתי-כנסת והחרמת רוב בנייניהם בדרום טרנסילבניה וב"רומניה הישנה" (רגאט), ובהם נערכו מניינים בוקר וערב, ומתפללים רבים חיפשו בהם את הזהות היהודית, ומקומות אלה נהפכו למרכזי עמידה ולמבצרי התנגדות לשלטון. הרב שפרן קיבל אישור להקמת מניינים עראיים ב"ימים הנוראים" בבנייני בתי הספר הקהילתיים. משר החקלאות קיבל הרב שפרן היתר לשחיטה כשרה של עופות ואישור לקנות כמויות קמח לאפיית מצות לקראת חג הפסח.

לאחר שהוחרמו שטחי בתי העלמין העתיקים בכל הארץ לסלילת כבישים ובניית בתים חדשים, קיבל הרב אישור לפנות העצמות שהוטמנו בהם ולהעבירן לבתי הקברות החדשים. עבודת הפינוי נעשתה על ידי יהודים שגויסו לעבודות כפייה בהשגחת רבנים בששת ימות השבוע, ובשבת שבתו מעבודה זו. בהשתדלותו של הרב שפרן אצל מאריה אנטונסקו, רעיית הרודן יון אנטונסקו, הופסק חילול הקברים בבית החיים "סבסטופול" בבוקרשט.

* ד"ר יעקב גלר, לימד במרכז ללימודי יסוד ביהדות עד לפרישתו. פירסם שישה ספרים בתולדות יהודי רומניה והשביעי עתיד לצאת בקרוב.

¹ לעיון נוסף ראו:

אלכסנדר שפרן, אל מול פני הסערה, יהדות רומניה בתקופת השואה, זכרונות יד ושם, ירושלים תשנ"א, עמ' 118-139.

י' גלר, העמידה הרוחנית של יהודי רומניה בתקופת השואה, לוד תשס"ג, עמ' 329-373.

י' גלר, צמיחתה ושקיעתה של קהילה, תל-אביב תשמ"ה, עמ' 124-127.

י' גלר, הרבנות ברומניה במאה ה-20, אוניברסיטת בר-אילן תש"ס, עמ' 20-25.

פעולותיו למען הגברת החינוך העברי והיהדות

הרב שפרן פעל לחיזוק רשת החינוך היהודי-עברי בתקופה השואה, שבה למדו כ-23,000 תלמידים. הוא הרצה בנושא יהדות בקולג' היהודי בבוקרשט ע"ש 'אונסקו', אחד משלושה שהוקמו בבוקרשט עבור הסטודנטים שגורשו מהאוניברסיטאות. הוא הנהיג תפילות בשבת, 'עונג שבת' ו"סדרי פסח" לתלמידי בתי הספר הקהילתיים, דאג לארגון השתלמויות למורים לעברית בשנות הלימודים וחופשות הקיץ ולשמירת שבת במוסדות אלה. הוא היה מיוזמי הקמת בית הספר העברי וגן ילדים 'תרבות', הראשונים ב-1941. בבית הספר למדו ב-1943 כ-60 תלמידים בעברית. הוא הקים ועדה להסמכת בחורי ישיבות למורים להוראת הלשון העברית ופעל להוצאה לאור של ספרים להוראת השפה העברית. הרב השפיע על מתפללי בתי הכנסת לתרום כספים לעזרה למגורשים לגטאות ולמחנות טרנסניסטריה ולשלוח להם בגדים, מזון ותרופות כדי להצילם ממוות.

כאשר עמדו השלטונות לגרש למחנה ההשמדה בלז' בפולין את 40,000 יהודי דרום טרנסילבניה, פנה הרב שפרן למלכה-האם הלנה ולבנה המלך מיכאי הראשון, לראשי מפלגות לשעבר, לשגרירי המדינות הניטרליות שווייץ, שוודיה ותורכיה, וביקש עזרתם בהתערבות אצל שלטונות רומניה לעיכוב גירוש זה. הרב שפרן קשר קשרים עם הכמורה הנוצרית הרמה, בייחוד עם הנונציוס האפיפיורי בבוקרשט וסגן הסגל הדיפלומטי אנדרייה קאסולו, נפגש עם ניקודים, הפאטריארך האורתודוקסי, עם מטרופוליט בוקובינה טיט סימנדריה, וביקשם להשתדל למען היהודים.

יתר על כן, הרב הזמין את המיטרופוליט האורתודוקסי של טרנסילבניה, ד"ר ניקולאי באלאן, לבוא מסיביו מקום מושבו ולהיפגש עמו בבוקרשט, מפני שנאסר על היהודים לנסוע מעיר לעיר. ולמרות היותו שונא יהודים מובהק, נעתר הכומר לבקשת הרב ובאורח פלא הגיע ונפגש עמו בביתו של גנרל שהיה שאר בשרו. הרב פנה אל מצפוננו ועורר את רחמיו להציל אנשים חפים מפשע ודחק בו לקבוע פגישה עם ה"מנהיג" יון אנטונסקו כדי לשכנעו לבטל את גירוש יהודי דרום טרנסילבניה למחנה ההשמדה בלז' בפולין. ואכן, ד"ר באלאן פעל והצליח במשימתו, והגירוש לפולין בוטל.

פעולותיו לקליטת רבנים פליטים

הרב שפרן סייע באביב 1944 בקליטת רבנים פליטים שהבריחו את הגבול מצפון טרנסילבניה (מסתיו 1940 שטח הונגריה לפי דיקטאט וינה) לדרום טרנסילבניה (שטח רומניה) ומשם לבוקרשט. הם הועברו בחשאי מהגבול לבוקרשט על ידי הנוער הציוני החלוצי, ועמם נמנו האדמו"רים רבי חיים מאיר האגר מוויזניץ, רבי שלמה הלברשטאם מבוכוב, רבי אהרון רוקח מבלז, הרב יוסף פאנט מאיליאנדה-מארה, הרב ד"ר משה וינברגר (כרמלי) מקלוז', הפוסקים הרבנים יצחק יעקב ויס מאורדיה-מארה ומשולם ראטה מצרנובויץ ופרופ' מנחם-צבי קדרי (לימים רקטור אוניברסיטת בר-אילן וחתן פרס ישראל). בבוקרשט ערכו רבני הקהילה הרצאות תורניות, טקסי הכנסת ספרי-תורה, ברית-מילה, בר מצווה למאות יתומים יחד וליחידים, חתונות, חגיגות חנוכה, ט"ו בשבט, פורים, חגיגות סיום של בתי הספר ועוד.

"המועצה היהודית" במחתרת

בביתו של הרב שפרן התכנסה בחשאי "המועצה היהודית", שמנתה חמישה מנהיגים אותנטיים של הקהילות והתנועה הציונית, ודנה במציאת דרכי הגנה ושתדלנות אצל השלטונות ללא ידיעת "מרכז היהודים" (היודנראט של יהודי רומניה). בין חברי מועצה זו היו שני נציגים של הקהילה הספרדית בעיר, שמנתה כ-6,000 חברים, ונציגה משה בנבנישתי, ראש ההסתדרות הציונית. ביתו של הרב נהפך למרכז תרבות, ונערך בו תרגום ופירוש התורה לרומנית על ידי חמישה-שישה מלומדים בהסוואה של לימוד תורה. שם התכנסו ביזמת הרבנית שפרן כ-20 נשים עסקניות בשטח החברתי לדיון בהשגת עזרה דחופה למען היתומים מטרנסניסטריה, שכ-2000 מהם חזרו בתחילת 1944, וכמחציתם באו לבוקרשט. בהתכנסויות אלה הסתכנו הרב, הרבנית והחברות שהיו שם.

לאחר השואה הביעו יהודי רומניה תודה וברכה לרב שפרן על מעשי ההצלה. הפוסק ר' דויד שפרבר, אב"ד בראשוב, הגיש לו גביע כסף לקידוש, ועליו נחקק "מזכרת תודה לגאון עוזנו הרב הכולל מוהר"ר אלכסנדר ד"ר שפרן שליט"א, מאת קהילת היראים בראשוב, עבור פעולתו הנשגבה להצלת בית הכנסת", מפני שבעירו הוחרמו כל בתי התפילה, והודות להשתדלותו הוחזרו, והיהודים הורשו להתפלל בהם. בעיר טקוצי בנו בית כנסת חדש ומפואר וקראו לו על שם הרב אלכסנדר שפרן.

לסיכום

הרב א' שפרן היה שתדלן גדול שפעל עם מנהיגים נוספים אצל השלטונות לבטל או להמתיק גזרות ולהיטיב עם היהודים בארבע שנות השואה.